

DOCUMENTA HISTORICA 33.
A JATE Történész Diákkör kiadványa

**AZ 1904-ES SZERB—BOLGÁR
SZERZŐDÉSEK**

Fordította és sajtó alá rendezte:
HORVÁTH KRISZTIÁN

Szeged
1998

DOCUMENTA HISTORICA 33.
A JATE Történész Diákkör kiadványa

**AZ 1904-ES SZERB-BOLGÁR
SZERZŐDÉSEK**

Fordította és sajtó alá rendezte:
HORVÁTH KRISZTIÁN

Szeged
1998

A dokumentumok forrása:

Ernst Christian Helmreich: The diplomacy of the Balkan wars 1912-1913. Cambridge, Harvard University Press 1938, pp. 463-468.

A térkép forrása:

Dr. Assen Iv. Krainikowsky: La Question de Macédoine et la Diplomatie Européenne. Libraire Marcel Rivière et C., Paris, 1938., p. 321.

A fordítást ellenőrizte:

MÁRIÁN DORINA

Sorozatszerkesztő:

PÁNDI LAJOS

© JATE Történész Diákkör, 1998.

© Horváth Krisztián, 1998.

HU-ISSN 1216-0954

BEVEZETŐ

Az 1904-es szerb-bolgár szerződések közvetlen okainak megértéséhez óhatatlanul szükséges megismerkednünk az időben azokat megelőző műrzstegi egyezmény pontjaival, már csak azért is, mert – miként arra a Bulgária és Szerbia közti szövetségi szerződés szövege is utal – Szerbia és Bulgária alapnak, továbbfejlesztendő kiindulási pontnak tekintette a műrzstegi reformtervezetet, figyelembe véve egyúttal, hogy számos olyan, Mürzstegben elfogadott pont ellen viszont határozottan fellépni látszik a két balkáni ország, melyek sértik nemzeti érdekeiket. Mindenesetre a műrzstegi reformpontok ilyen vagy olyan előjellel, de kétségtelenül nagy hatást gyakoroltak a szerb-bolgár szerződések megszületésére.

Az 1903. augusztus 2-án¹ Makedóniában kitört Illés-napi (Ilindeni-) felkelés és annak török részről való eltiprása után Oroszország és az Osztrák-Magyar Monarchia a balkáni helyzet normalizálásának szándékával elhatározzák, hogy egymás közt megbeszéléseket folytatnak az európai Törökország területét (nevezetesen a makedóniai vilajeteket) érintő feltétlenül szükséges reformok ügyében. Éppen ezért 1903. október 3-án az ausztriai Mürzstegben találkoznak egymással orosz részről II. Miklós cár és Lamsdorff orosz külügyminiszter, valamint a Monarchia részéről Ferenc József és a Monarchia külügyminisztere, Goluchowsky.

A felek a megbeszélések alatt leszögezik, hogy a felkeléshez nem utolsó sorban a korábbi reformtervezetek sikertelensége vezetett, s hogy a jövőben éppen emiatt hatékonyabbá tegyék a reformok kivitelezését, elhatározzák, hogy a Makedóniát közvetlenül igazgató főkor-

---

¹ Ha egy adott esemény mellett csak egy dátum szerepel, akkor az a Gergely-naptár szerinti időpontot jelöl, kivéve, ha a jegyzetek nem utalnak mátra (pl. magában a szerződések szövegében, melyek eredetijében a Julián-naptár szerinti jelölés használatos). Némely esetben, ahol ez indokoltabbnak tűnt, egyszerre, egymás mellett adom meg a Julián- és a Gergely-naptár szerinti jelölést. A két naptári rendszer közti eltérés abból fakad, hogy a Julián-naptár szerinti év 400 évenként mintegy 3 napot késik. XIII. Gergely pápa 1582-ben naptárreformot vezet be, s mintegy 10 napot "eltöröl" az 1582-es esztendőből, behozván az évszázadok alatt felhalmozódott késést. Európa katolikus, majd a XVIII. századra protestáns országai is fokozatosan átveszik a Gergely-naptárt, ám mivel a görögkeleti hagyományú országok egészen a XX. század elejéig megtartják a Julián-naptárt (így pl. Románia és a Szerb-Horvát-Szlóven Királyság 1919-ig), a két naptári rendszer között az eltérés ekkor már 13 nap.

mányzó mellé két civil tanácsadót is ki kell rendelni (egyet orosz, egyet osztrák-magyar részről), akiknek feladata pontosan a problémákra való rámutatás lesz.

A Makedóniát magában foglaló három vilajet (a Koszovói, a Bitolai és a Szaloniki) csendőrségének élére szintúgy külföldi – de török alkalmazásban álló – vezető kinevezését javasolják, aki alá egy sor, a különböző nagyhatalmak által biztosított tiszt stb. tartozna. Ezek feladata lenne egyébként a helyi török hatóságok ellenőrzése is.

Mürzstegben megállapodás született arról is, hogy amint azt a helyzet lehetővé teszi, az említett három vilajet határait Makedónián belül az etnikai határoknak megfelelően kell majd módosítani, lehetővé téve egyben a helyi lakosság autonómiára való törekvéseit is.

A mürzstegi találkozó résztvevői szintén előnyösnek látták egyes keresztény-muzulmán bizottságok felállítását, melyek feladata a felkelés alatt elkövetett túlkapások és büntettek felderítése lett volna. A török kormánytól ugyanakkor elvárták, hogy anyagilag fedezze a felkelés alatt elpusztult házak és templomok újjáépítését, illetve, hogy a felkelés alatt anyagi kárt szenvedetteket mentesítse az adó alól. A mürzstegi találkozó résztvevői megtiltják továbbá a török irreguláris katonai erők Makedóniában történő alkalmazását, s a határozat értelmében a török kormánynak haladéktalanul végre kell hajtania ezen reformokat.

A reformtervezet nem érinti azonban sem a Szandzsákot, sem Albániát (az Osztrák-Magyar Monarchia kérésére), sem pedig az Edirnei vilajetet (Oroszország kérésére): a két nagyhatalom ugyanis a saját érdekszférájukként felfogott területeken nem vette volna szívesen más nagyhatalmak tisztviselőinek jelenlétét.

Fentebbi javaslatokat 1903. október 9-én a felek el is juttatják a Portának és a többi nagyhatalomnak is. A tervezetet Nagy-Britannia ellenzi a leginkább: jobbnak látná ugyanis a reformok kiszélesítését a

Birodalom más európai területeire is, valamint egy keresztény főkörmányzó kinevezését.² Értelemszerűen – noha alapvetően más okokból, mint Nagy-Britannia – eleinte a Porta is elutasító a reformtervezetet illetően, azonban éppen a brit javaslat nyomán, azt a Birodalomra nézve a müzstegi pontoknál is veszélyesebbnek ítélve, november 24-én mégis elfogadja a reformtervezetet.

Ennek szellemében 1903. december 8-án a Makedóniát főkörmányzóként igazgató Halim pasa mellé ki is nevezik a müzstegi pontokban is említett két tanácsadót: orosz részről Nyikolaj Gyemeriket, a Monarchia részéről pedig Henrich von Müllert. A makedóniai csendőrség élére 1904. január 4-én az olasz Degiorgis tábornokot nevezik ki, ezzel egy időben pedig Makedóniát a nagyhatalmak ellenőrzése alatt álló zónákra osztják. Ezekben a zónákban az egyes nagyhatalmak garantálják a csendőri felügyeletet – ugyancsak a müzstegi reformtervezet szellemében. Így a Monarchia, hogy saját érdekeinek megfelelően ellenőrizhesse a Vardar völgyét és a Szaloniki felé vezető utat, megszerzi magának a Szkopjei szandzsák feletti ellenőrzést. A Dramai szandzsák csendőri biztosításáért Nagy-Britannia, a Szerrei szandzsákért Franciaország vállalja a felelősséget. Olaszország a Bitolai és a Koszovói szandzsákokat ellenőrzi ugyanilyen módon, Németország viszont, arra hivatkozva, hogy tiszteletben kívánja tartani a szultán felségjogait, lemond arról, hogy saját ellenőrzésű zónát kapjon. Végezetül pedig Oroszország a Szaloniki szandzsákokat kapja ellenőrzésre.

A térségben érdekelt balkáni kisállamok reakciója a müzstegi reformokat illetően a következő: Bulgária Nagy-Britannia álláspontját képviseli, az Oroszország és a Monarchia által diktáltakkal ellentétben. A legfőbb különbség történetesen az, hogy Bulgária szintén a

---

² Az angol javaslatok valójában már korábban, a müzstegi találkozót megelőzően hangzanak el: Nagy-Britannia szeptember 29-én javaslatot tesz az érintett területeken keresztény főkörmányzó kinevezésére, azzal a megjegyzéssel, hogy ha e főkörmányzó történetesen mégis török lenne, mellé keresztény felügyelőket kell kinevezni. Ugyanígy javasolja keresztény tisztek alkalmazását a csendőrségen belül, s a török irreguláris erők Makedóniából történő kivonását. Müzsteg tulajdonképpen ezeket a pontokat veszi alapul, annyi módosítással, mint láttuk, hogy a főkörmányzó mellé a felügyelők helyett két civil tanácsadó kijelölését javasolja, ráadásul tisztán csak ilyen, tanácsadói minőségben, azaz az angol javaslattal ellentétben némileg csökkentett jogkörrel. (A többi müzstegi pontot, mely az angol javaslathoz képest újdonságként szerepel, illetve az azzal közös pontokat ld. fentebb.)

szélesebb körű reformokat látna szívesebben. Szófia éppen ezért közvetlen tárgyalásokba bocsátkozik a Portával, hogy így további engedményeket próbáljon meg kicsikarni. 1904. március 26./április 8-án megegyezés születik a két ország között: Bulgária ebben vállalja, hogy saját területén megakadályozza a Birodalomban a török fennhatóság ellen tevékenykedő fegyveres csoportok megalakulását, illetve hogy megbünteti azokat, akik a Birodalom belső helyzetének felforgatása után Bulgáriába menekültek. A Porta a maga részéről vállalja, hogy a Makedóniát érintő reformok kivitelezésére ténylegesen sor fog kerülni, ezzel összefüggésben pedig amnesztia kihirdetésére is kötelezettséget vállal, mely azonban nem vonatkozik pl. a merényletet elkövetőkre. A Porta vállalja, hogy a felkelés következtében menekülni kényszerülők hazatérhetnek, földjeiket visszakapják, a török kormány pedig anyagi támogatást nyújt nekik az újrakezdéshez.

Az 1904. március 26./április 8-i megegyezés szerint a török-bolgár határon vegyes bizottságok alakulnak a határon átkelni próbáló fegyveres csoportok lefűléseire, illetve egy külön vegyes bizottság alakul a még meg nem vitatott és el nem döntött kérdések rendezésére. A török fél vállalja, hogy a bolgár árukat sújtó vámrendelkezéseket eltörlik, és biztosítja a szabad vasúti és utasforgalmat. A Porta garantálja továbbá, hogy a Birodalomban élő bolgárok minden jogukat szabadon érvényesíthetik a bíróságok előtt és polgári viszonyaikban, feltéve persze, ha éppen nem állnak büntetés alatt stb.

Mіндеzen pontokat azonban a Porta a legteljesebb mértékben figyelmen kívül hagyja, s a gyakorlatban semmi sem valósul meg belőlük. Bulgária kellőképpen csalódik is a török ígéretekben, s így kénytelen más lehetőségek után nézni, ha saját szája íze szerint akarja rendezni a makedóniai kérdést.

A műrzségi egyezmény, Makedónia nagyhatalmi zónákra való felosztása Szerbiát is elégedetlenséggel tölti el. Az Osztrák-Magyar Monarchia balkáni expanziójától tartva 1903-1904 fordulóján Szerbia a többi balkáni államhoz fordul támogatás reményében: legelőször Montenegróval kezd tárgyalásokat.³ E tárgyalásokon a felek leszöge-

---

³ Mindehhez hozzátartozik, hogy 1903-ban dinasztiaiváltás ment végbe Szerbiában, ami nagyban kihatott Belgrád külpolitikájának, s így a Monarchiával szembeni kapcsolatainak alakulására is.

zik, hogy szívesen látják a reformok kiszélesítését, de határozottan elleneznek minden külföldi okkupációt a Balkánon. A szerb-montenegrói tárgyalások, anélkül, hogy bármilyen konkrét eredményt is hoznának, Oroszország nyomására állnak le, amely attól tart, hogy a Monarchia esetleg agresszíven léphet fel a két kisállammal szemben, nem kívánt bonyodalmakat idézvé így elő a Balkánon. Szerbia ezek után a törökökkel is javítani próbálja kapcsolatait, annak érdekében, hogy a Porta elismerje és támogassa a makedóniai szerb nemzetiséget. Emiatt Makedóniában komoly szerb-bolgár rivalizálás figyelhető meg ekkoriban, ám Bulgáriával szemben meglevő nemzetiségi ellentétei nem gátolják Belgrádot abban, hogy külpolitikájában közeledjen Szófiához. A makedóniai szerb nemzetiségi politika⁴ Bulgáriát viszont óvatosságra inti, éppen ezért erősen gátol minden megegyezést a két ország közt.

Szerbia mégis megkeresi Bulgáriát tárgyalási szándékával, mire az előzetes feltételként azonnal leszögezi, hogy Makedónia felosztásáról szó sem lehet, a két országnak pedig a reformok előmozdítása érdekében (illetve azok kivitelezéséért), s ezzel összefüggésben Makedónia autonómiájának eléréseért kell munkálkodnia. Szerbia ekkor mindenbe belemegy a tárgyalások kedvéért, melyek ténylegesen 1904. március 7-én veszik kezdetüket. A tárgyalások kezdetekor azonban a szerb külügyminiszter, Nikola Pašić azzal a javaslattal áll elő, hogy szülessen a felek közt két szerződés: egy nyílt és egy titkos. Utóbbiban a szerb elképzelés szerint azt kellett volna leszögezni, hogy Makedónia csak a Bitolai és a Szaloniki vilajetet foglalja magában, míg a Koszovói vilajetnek Ő-Szerbia felel meg. A bolgár fél ezt a kitélet elutasít-

---

⁴ A Szerbia által pénzelt fegyveres alakulatok folyamatosan szivárognak át Makedóniába, ahol történetesen éppen a bolgár érdekek ellen fejtenek ki aktív tevékenységet: 1903-1904 telén Szerbia félmillió dinárt költ makedóniai propagandájára. Szerb részről továbbá állandó Makedónia felosztásának igénye, aminek gondolatát Szófia mereven elutasítja. A kérdéshez hozzátartozik, hogy Makedóniában számos, etnikai alapon szerveződő, adott esetben külföldi támogatást élvező, egymással is komoly konfliktusban álló fegyveres csoport létezik: 1884-ben Bulgáriában megalapítják a Cirill-Metód társaságot, hogy Makedónia lakosságát a Bulgária iránti szimpátiára bírják, 1886-ban Szerbia saját hasonló céljaira létrehozza a Szent Száva Társaságot, 1894-ben megjelenik Makedóniában a görög Ethnike Hetairia. A szaloniki székhelyű VM(O)RO (Belső Makedón (-Edirnei) Forradalmi Szervezet) elődje legkorábban 1893-ban tűnik fel. 1896 májusában megjelenik programjával a színen a szófiai székhelyű, makedón emigránsokból 1895-ben már megszerveződő Legfelsőbb Makedón Komité is (más néven a Külső Szervezet – utalván ezzel az autonomista VM(O)RO-étól eltérő saját, annexionista nézeteire).

ja, s csak abba hajlandó belemenni, hogy a szerb javaslatnak megfelelően két szerződés szülessen. 1904. március 30./április 12-én aztán megszületnek az említett szerződések: a titkos szövetségi és a nyílt barátsági szerződés.

A két állam közti szövetségi szerződés politikai és katonai, a barátsági szerződés pedig kulturális és gazdasági jellegű kérdéseket tartalmaz. A barátsági szerződés egyébként kilátásba helyezi a Szerbia és Bulgária közti vámuniót is, ez azonban – főként a Monarchia nyomására – csak részben valósul meg, majd később el is hal. Nem utolsósorban azonban ezen vámuniós előkészületek vezetnek oda, hogy a Monarchia vámháborúba kezd Szerbia ellen.

1906-tól kezdve aztán a szerb-bolgár kapcsolatok fokozatosan romlanak, de 1911 ősztől kezdve ismételt kapcsolatfelvétellel tesznek lépéseket a szerb és bolgár politika vezetői: ezekben nagy szerepet játszik az 1904-es szerződések előkészítésében is aktívan részt vállaló Dimitâr Rizov bolgár diplomata. 1911-1912 fordulóján a tárgyalásokon az 1904-es szerződéseket veszik alapul, s 1912. február 29./március 13-án Szerbia és Bulgária közt megszületik a szerb-bolgár barátsági és szövetségi szerződés,⁵ amely az első (és tegyük hozzá, döntő jelentőségű) lépés az 1912-1913-as Balkán-háború(k)hoz.

A kötetben szereplő térkép egyrészt segít eligazodni az 1903-ban Mürzstegben felállított (s egészen 1909-ig fennálló), az egyes nagyhatalmak által ellenőrzött (csendőrségi) zónák térbeli elhelyezkedésének áttekintésekor, ugyanakkor ábrázolja az 1912. február 29./március 13-i szerb-bolgár szerződésben a két állam közt vitás területként megjelölt övezetet is, melynek értelmében egy, a Török Birodalom elleni győztes háború esetén ettől a zónától északra és nyugatra a szerződés szerint minden terület Szerbiát illet, délre és keletre pedig Bulgáriát: a két állam közti végleges határ rögzítése 1912-ben tehát elmarad. A mellékelt térkép jelöli továbbá az 1913. július 28./augusztus 10-ei (a második Balkán-háborút lezáró) bukaresti bé-

---

⁵ Az 1904-es szerződések felmondására hivatalosan nem kerül sor a két állam közt, 1912-ben mégis új barátsági és szövetségi szerződést kötnek, melynek alapja ugyan az 1904-es szerződések szövege, de tartalmában messze túlmutat azon.

kében rögzített határvonalakat is: ebből kitűnik, hogy Makedónia 1913-tól három részre lesz felosztva Bulgária, Szerbia és Görögország között.

BIBLIOGRÁFIA⁶

- Crampton, Richard J.: *Bulgaria 1878-1918. A history.* Columbia University Press, New York, 1983.
- Димитров, Страшимир–Манчев, Кръсто: *История на балканските народи 1879-1918.* Наука и изкуство, София, 1975.
- Galántai József: *Az első világháború.* Gondolat, Budapest, 1988.
- Helmreich, Ernst Christian: *The diplomacy of the Balkan wars 1912-1913.* Harvard University Press, Cambridge, 1938.
- Jelavich, Barbara: *A Balkán története. II. kötet. 20. század.* Osiris - 2000, Budapest, 1996.
- Jelavich, Barbara: *Russia's Balkan entanglements 1806-1914.* Cambridge University Press, Cambridge-New York, 1991.
- Jelavich, Barbara–Jelavich, Charles: *The Establishment of the Balkan National States, 1804-1920.* University of Washington Press, Seattle-London, 1977.
- Krainikowsky, dr. Assen Iv.: *La Question de Macédoine et la Diplomatie Européenne.* Libraire Marcel Rivière et C., Paris, 1938.
- Koszev, Dimitâr–Hrisztov, Hriszto–Angelov, Dimitâr: *Bulgária története.* Gondolat, Budapest, 1971.
- Magyarország története 10 kötetben., 7/1. kötet.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- Niederhauser Emil: *Bulgária története.* Gondolat, Budapest, 1959.
- Niederhauser Emil: *Forrongó félsziget. A Balkán a XIX-XX. században.* Kossuth, Budapest, 1972.

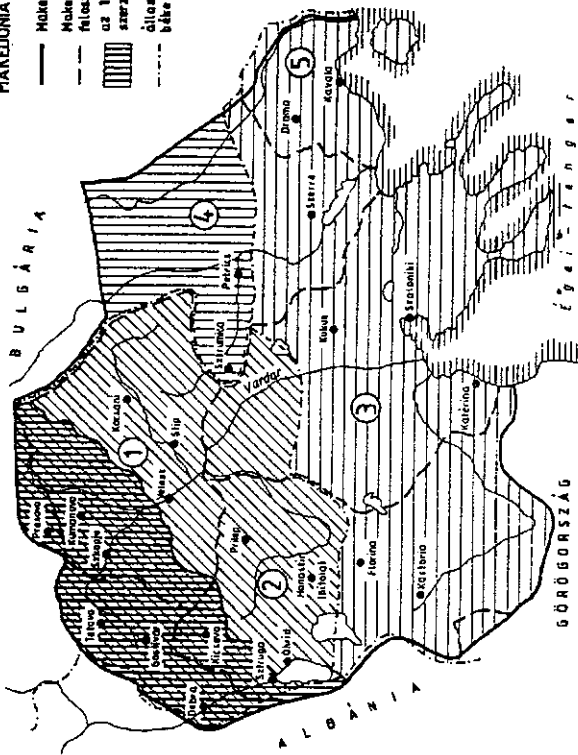
---

⁶ A bibliográfiában megjelölt magyar nyelvű szakirodalom jobbára csak érintőlegesen tárgyalja a műrzstegi egyezményt, az 1904-es szerb-bolgár szerződésekről pedig még kevesebb szó esik; a benne szereplő művek így nagyobb részt csak a témában való hozzávetőleges tájékozódáshoz nyújtanak segítséget. A minden szempontból leghasználatóbb művek, melyek kimerítő részletességgel taglalják úgy a műrzstegi egyezményt, mint az 1904-es szerb-bolgár szerződéseket, a felsorolásban is szereplő két könyv: Krainikowsky *La Question de Macédoine et la Diplomatie Européenne* és a Димитров – Манчев szerzőpáros *История на балканските народи 1879-1918* c. kötete.

Thaden, Edward C.: *Russia and the Balkan Alliance of 1912*. The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 1965.

MAKEDÓNIA (1903 - 1913)

- Makedónia határai
- ▨ Makedónia egyesítésének közi felosztása (1904-1908)
- ▧ az 1912. febr. 28./márc. 7-ii szerb-bolgár szerződésben megjelölt vitás területek
- ⋯ államhatárok az 1913-as bukaresti béke után

- ▨ Szerbiához (1913-tól)
  - ▧ Bulgáriához (1913-tól)
  - ▧ Görögországhoz (1913-tól)
- ① osztrák
 ② olasz
 ③ orosz
 ④ francia
 ⑤ angol
- szektor

40 km

Szövetségi szerződés a Bolgár Fejedelemség és a Szerb Királyság között

Ő Királyi Felsége I. Ferdinánd,⁷ Bulgária Fejedelmének kormánya és Őfelsége I. Péter,⁸ Szerbia Királyának kormánya, "a Balkán a balkáni népeké" elvétől vezérelten, és annak vágyától ösztönözve, hogy megóvják népeik békéjét és biztonságát, hogy a Balkán-félsziget területi status quo-ját megőrizzék, s hogy javítsanak az Ottomán Birodalomban élő vértestvéreik sorsán, megegyeznek a következőkben:

1. Meggyőződven a Szaloniki, Bitolai és Koszovói vilajetek (Makedónia és Ó-Szerbia) számára Mürzstegben elfogadott reformprogram hasznosságáról, a két szövetséges állam ezennel megígéri, hogy együttesen és az összes rendelkezésére álló békés eszközzel előmozdítja ezeknek a reformoknak a kivitelezését az említett három vilajetben, ugyanakkor szorgalmazza azok bevezetését az Edirnei vilajetben is, így védve vértestvéreik életét, tulajdonát és szabad fejlődését ezen vilajetekben, minden tekintetben a nemzeti és politikai egyenlőség talaján állva.

2. Szilárd elhatározásában, hogy minden jogos erőfeszítésével és jóakaratával élve megóvjá a Balkán-félsziget békéjét, a két szövetséges állam ezennel megígéri, hogy minden, bárhonnan érkező beavatkozással szemben, mely államaik függetlenségét és jelenlegi területi egységét vagy az uralkodó dinasztiák biztonságát és sérthetlenségét érinti, minden rendelkezésre álló eszközzel és erővel megvédi magát.

3. Ugyanígy, a két szövetséges állam megígéri, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel és erővel szembeszáll minden ellenséges megnyilvánulással vagy az említett négy vilajet részleges megszállásával szemben, bármely nemzet hajtja is azt végre.

---

⁷ I. (Szász-Coburg) Ferdinánd (1861-1948); 1887-1908 közt Bulgária fejedelme, 1908-1918 közt királya (cárja).

⁸ I. (Karadordjevic) Péter; 1903-1918 közt Szerbia, 1918-1921 közt a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság uralkodója.

4. Az 1. és 2. cikkelyekben látott körülményeknek megfelelően a két szövetséges állam különleges katonai konvenciót köt, mely minden lehetőségről és azok minden következményéről intézkedni fog.

5. Azt óhajtván, hogy előkészítse a Balkán-félsziget szlávjai közti teljes együttműködést, és hogy kedvező körülményeket teremtsen egy, a Szerb Királyság és a Montenegrói Fejedelemség közti azonnali megegyezéshez, a két szövetséges állam ezennel megígéri, hogy – amennyiben Albánia kérdése felvetődik – olyan megoldást támogat, mely megfelel Montenegró érdekeinek.

6. A két szövetséges állam ezennel megígéri, hogy minden kérdést, mely nemében és természetében ezen szerződés hatáskörébe tartozik, együttesen vitat meg és dönt el.

7. A két szövetséges állam ezennel megígéri, hogy mindazon nézeteltérésekben, melyek kapcsán maguk közt nem képesek dönteni, a végleges döntést Ő Császári Felségére, Minden Oroszok Cárjára bízák. Abban az esetben, ha az orosz cár elhárítja magától egy ilyen nézeteltérés esetén a döntés felelősségét, az a hágai Általános Döntőbírórságra hárul.

8. Jelen szövetségi szerződés titkos. Harmadik félnek – részben vagy egészben – csak a két szövetséges állam közti előzetes megegyezés után lehet tudomására hozni.

Ha a két szövetséges állam úgy kívánja, jelen szerződés öt év múlva felülvizsgálat alá kerülhet.

Érvénybe ratifikációjának napján lép.

Kötöttett Belgrádban, a Krisztus születése utáni ezerkilencszáznegyedik év március hónap harmincadikán,⁹ Húsvét harmadik napján.

A Bolgár Fejedelemség nevében:

(aláírás) D. Rizov¹⁰

(aláírás) Heszapcsiev vezérkari ezredes¹¹

A Szerb Királyság nevében:

---

⁹ A Gergely-naptár szerint április 12.

¹⁰ Dimitár Rizov, ekkoriban Bulgária montenegrói diplomáciai ügynöke. Később – már római követként – nagy szerepe lesz az 1912. február 29./március 13-i szerb-bolgár barátsági és szövetségi szerződés előkészítésében.

¹¹ Hrisztofor H. Heszapcsiev, ekkoriban Bulgária belgrádi diplomáciai képviselőjének vezetője.

(aláírás) Sava Gruić tábornok¹²
(aláírás) Nikola Pašić¹³

---

¹² Ekkor Szerbia miniszterelnöke.

¹³ Ekkor Szerbia külügyminisztere; később miniszterelnök is.

Barátsági szerződés a Bolgár Fejedelemség és a Szerb Királyság között

Ő Királyi Felsége, I. Ferdinánd, Bulgária Fejedelmének kormánya és Őfelsége I. Péter, Szerbia Királyának kormánya, mélyen tudatában szomszédos és egymással rokon országaik közös sorsának, őszintén áthatva annak vágyától, hogy nemzetek szabályos és békés politikai és kulturális fejlődésének előnyeit egy köztük lévő testvéri és baráti unióval megóvják, megegyeznek a következőkben:

1. Megengedik (hazai eredetű) termékeik kölcsönös szabad importját, s egyidejűleg törekednek arra, hogy más államokkal szemben is hasonló vámpolitikát kövessenek, megelőzván egy esetleges vámuniót (Zollverein).¹⁴

2. A megfelelő súly- és utastarifák csökkentésével megkönnyítik termékeik kölcsönös cseréjét és szállítását.

3. Távíró- és postai tarifáikat összhangba hozzák saját belső tarifáikkal, és a telegráf-érintkezésben bevezetik a cirill ábécét.

4. Eltörlik az útlevelet,¹⁵ és elhárítják a népek közti szabad érintkezést gátló összes akadályt.

5. A polgári jogeljárás kölcsönös kivitelezésére bírói egyezményt kötnek, s ugyanígy a köztörvényes bűnöket (du droit commun) elkövetők és a dezertőrök kiadatása érdekében is.

---

¹⁴ Ilyen jellegű tárgyalásokra 1905 elején sor is kerül a két állam közt, de Szerbia sokaig vonakodik elfogadni bármilyen végleges tervet is; végül 1905 júniusában a két ország közt létrejön a nem teljes vámunió. Ennek értelmében pl. a két ország harmadik országgal szemben egymástól független vámpolitikát folytathat. A vámuniós tárgyalások készítetik (egyebek mellett) arra a Monarchiát, hogy Szerbia ellen vámháborúba kezdjen ("disznóháború"). A Monarchia és Szerbia közti vámháború kirobbanása után Szerbia csaknem teljesen szabadon szállíthatja áruait a bolgár vasutakon keresztül a fekete-tengeri bolgár kikötők felé. Ugyanakkor Bulgária és Szerbia megállapodnak, hogy a Monarchia reakciójára való tekintettel az 1905-ös vámszerződés helyett a korábbi, 1897-es vámszerződés előírásai lépnek életbe a két ország közt. Mindezzel párhuzamban azonban a szerb-bolgár kapcsolatok fokozatosan elhidegülnek – újabb enyhülésre csak a Balkán-háborúk előestéjén kerül majd sor.

¹⁵ Erre még 1904 májusában sor kerül.

6. Pénzügyi egyezményt kötnek, hogy államaikban létrehozzák a szerb és bolgár pénz szabad forgalmát, s hogy ezáltal megkönnyítsék kereskedelmi kapcsolataikat.

7. A szerződés csak a két állam közti előzetes megegyezés után hozható nyilvánosságra. Érvénybe a ratifikáció napján lép.

Kötöttett Belgrádban, a Krisztus születése utáni 1904. (ezerkilencszáznegyedik) év március harmincadikán [a Julián-naptár szerint],¹⁶ a Feltámadás harmadik napján.

A Szerb Királyság nevében:

(aláírás) Sava Gruić tábornok

(aláírás) Nikola Pašić

A Bolgár Fejedelemség nevében:

(aláírás) D. Rizov

(aláírás) Heszapcsiev vezérkari ezredes

Jóváhagyva: Heszapcsiev vezérkari ezredes, az ügynökség¹⁷ ügyvivője

(Kölcsönös megegyezéssel a két állam egyetért abban, hogy a szerződés nyilvánosságra kerüljön.)

Csatolt jegyzőkönyv

Ma, 1904. március 31-én¹⁸ mi, alulírott: D. Rizov, cetinjei bolgár diplomáciai ügynök és Hrisztofor Heszapcsiev, vezérkari ezredes, a belgrádi bolgár diplomáciai ügynökség ügyvivője, kiket Ő Királyi Felsőge, I. Ferdinánd, Bulgária Fejedelme nevezett ki az 1904. március 22-én [a Julián-naptár szerint]¹⁹ kiállított meghatalmazólevelekben Bulgária teljhatalmú képviselőivé, valamint Sava Gruić tábornok, a minisztertanács elnöke és Nikola Pašić, a Szerb Királyság külügyminisztere, kiket Őfelsége I. Péter, Szerbia Királya nevezett ki a Belg-

---

¹⁶ A Gergely-naptár szerint ez április 12.

¹⁷ Itt természetesen Bulgária belgrádi diplomáciai képviselőteréről van szó.

¹⁸ A Gergely-naptár szerint április 13. Annak ellenére, hogy a jegyzőkönyv dátumozása egy nappal későbbi időpontra utal, mint a szerződésé, mégis részben a tárgyalások előkészületeiről szól. Ugyanakkor a II. pontban felsorolt kiegészítések miatt joggal gondolhatjuk, hogy a jegyzőkönyv valóban utólagos kiegészítéssel járul a szerződéséhez.

¹⁹ A Gergely-naptár szerint április 4.

rásban március 28-án [a Julián-naptár szerint]²⁰ kiállított meghatalmazólevelekben a Szerb Királyság teljhatalmú képviselőivé azzal a céllal, hogy tárgyalásokat folytassunk egy egyezmény felvázolására és megkötésére, mely említett két ország politikai és gazdasági fejlődését garantálja nemzeti jogaik és érdekeik védelmében közös cselekvés révén, miután kicseréltük meghatalmazóleveleinket, melyeket jó és megfelelő formában levőnek találtunk, nekiláttunk a ránk bízott feladat elvégzéséhez.

Az alapokat illető hosszas és változatos véleménycserék után, hogy mi is képezze egy ilyen konvenció talapzatát, elhatároztuk:

I. Hogy a konvenciónak két részből kell állnia: az egyik, mely a szövegében foglalt feltétel teljesülése után nyilvánosságra hozható, kapja a "Barátsági szerződés a Bolgár Fejedelemség és a Szerb Királyság között" címet, és kulturális és gazdasági jellegű kérdéseket tartalmazzon; a másik, mely titkos, viselje a "Szövetségi szerződés a Bolgár Fejedelemség és a Szerb Királyság között" címet, s politikai és katonai jellegű kérdéseket tartalmazzon.

II. Az említett szerződések alkalmazásában a félreértelmezhetőségeket elkerülendő, jelen jegyzőkönyvhöz alábbi magyarázatok tartoznak:

1. A barátsági szerződést illetően: A) az 1. cikkely azon mondata, hogy "hasonló vámpolitikát kövessenek", úgy értendő: ameddig a két állam meglévő kereskedelmi kapcsolatai ezt lehetővé teszik; és B) mint a 3. cikkely kiegészítése: a két állam megegyezik abban, hogy közös javaslattal fordul az orosz birodalmi kormányhoz az Oroszország és Bulgária közti távíró-összeköttetés azonnali – ha lehetséges, a cirill ábécével történő – megteremtése érdekében.

2. A szövetségi szerződést illetően: A) az 1. cikkelyben Koszovó vilajet úgy értendő, hogy az magában foglalja a Novipazari szandzsákot²¹ is. B) Az 1. cikkelyben, fentebb a bolgár-szerb másolat szerb szövegének utolsó szava, "*pogledu*", mint az "*odnosu*" szino-

---

²⁰ A Gergely-naptár szerint április 10.

²¹ Ez már csak azért is roppant figyelemre méltó kitétel, mert 1878-1908 közt a Szandzsákban a Monarchia csapatokat állomásoztatott, melyek kivonására csak Bosznia-Hercegovina annexiója után került sor.

nimája,²² nem tekintendő hibásnak; C) kiegészítésként az 1. cikkelyhez, a két szövetséges állam elő fogja mozdítani az Ottomán Birodalomban élő vértestvéreik közti kölcsönös toleranciát, és D) az 5. cikkelyben: "Albánia" mint a Szkutari és Janinai vilajetek határain belüli terület értendő.

3. A két szerződést egymással párhuzamban kell megírni, mindegyikről két másolatot kell készíteni, szerb és bolgár nyelven, továbbá, hogy a Szerb Királyság számára a másolatok bolgár és szerb, a Bolgár Fejedelemség számára pedig szerb és bolgár nyelven készüljenek.

4. A két szerződés eredeti másolatai, minekutána a meghatalmazóleveleket és a jelen jegyzőkönyvet hozzájuk csatolták, s azokat a két uralkodó és az ő miniszterelnökeik megfelelően ratifikálták, Őfelsége I. Péter, Szerbia Királya és Ő Királyi Felsége, I. Ferdinánd, Bulgária Fejedelme magánarchívumaiban kerüljenek megőrzésre.

Csak a barátsági szerződés egy-egy másolata kerülhet megőrzésre a két állam külügyminisztériumainak archívumaiban.

Köttetett Belgrádban, a Krisztus születése utáni ezerkilencszáznegyedik év március 31-én [a Julián-naptár szerint],²³ Húsvét negyedik napján.

A Bolgár Fejedelemség nevében:

(aláírás) D. Rizov

(aláírás) H. Heszapcsiev vezérkari ezredes

A Szerb Királyság nevében:

(aláírás) Sava Gruić tábornok

(aláírás) Nikola Pašić

(A fenti szerződések, miután a két szövetséges állam uralkodója azokat megfelelő módon ratifikálta, Szófiában április 29-én [a Julián-naptár szerint]²⁴ kerültek kicserélésre.)

---

²² A szerb "pogled" szó "tekintet", az "odnos" pedig "viszony" értelemben használatos. A magyar fordításban használt "tekintetében" kifejezés – stílusztikai okokból – történetesen nem a jelzett bekezdés utolsó szavaként szerepel.

²³ A Gergely-naptár szerint április 13.

²⁴ A Gergely-naptár szerint május 12.

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. AZ 1887-ES FÖLDKÖZI-TENGERI EGYZEMÉNYEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Nyemcsok Attila.
2. A TILSITI BÉKE (1807. JÚLIUS 7.). Fordította és sajtó alá rend.: Szász Erzsébet.
3. TALLEYRAND, CHARLES-AURICE: ÉRTEKEZÉSANNAK ELŐNYEIRŐL, HOGY A JELEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT ÚJ GYARMATOKAT SZEREZ-ZÜNK. Fordította és sajtó alá rendezte: Szász Géza.
4. A SCHÖNBRUNNI BÉKE (1809. OKT. 14.). Sajtó alá rend.: Szász Erzsébet.
5. EDVARD BENEŠ: ZÜZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA—MAGYARORSZÁGOT (A CSEH-SZLOVÁKOK ÁLDOZATÁNAK TÖRTÉNELMI BEMUTATÁSA). A szöveget kiadásra előkészítette: Gulyás László. (elfogyott)
6. KORAI ANGOLSZÁSZ TÖRVÉNYEK I. A KENTI TÖRVÉNYEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Szántó Richárd.
7. AZ 1939—40-ES FINN—SZOVIET HÁBORÚ DOKUMENTUMAI. Fordította és sajtó alá rendezte: Engi Imre.
8. DOKUMENTUMOK AZ OROSZ—SZOVIET TÖREKVÉSEKRŐL A BOSZPORUSZ ÉS A DARDANELLÁK MEGSZERZÉSÉRE (KONSTANTINÁPOLY-EGYZEMÉNY, 1915; NÉMET—OROSZ TÁRGYALÁSOK, 1940). Fordította és sajtó alá rendezte: Boros Tamás.

1993

9. A BIRODALOM ÉS ÉSZTORSZÁG. A SZOVIET—ÉSZT SZERZŐDÉSEK MEGSZÜLETÉSÉNEK DOKUMENTUMAI (1939 SZEPTEMBER). Fordította és sajtó alá rendezte: Vandlik Krisztina.
10. EDWARD BALLIOL SKÓCIAI HADJÁRATA. RÉSZLETEK A LANERCOSTI KRÓNIKÁBÓL ÉS A BRIDLINGTONI KANONOK GESTÁJÁBÓL. Fordította és sajtó alá rendezte: Kiss Andrea.
11. AZ 1943 DECEMBERI BENEŠ—SZTÁLIN—MOLOTOV MEGBESZÉLÉSEK DOKUMENTUMAI. Fordította és sajtó alá rendezte: Gulyás László.
12. BÉKESZERZŐDÉS NAGY-BRITANNIA ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖZÖTT (1783. SZEPTEMBER 3.). Fordította és sajtó alá rendezte: Kőkény Andrea.
13. ÚJ BÉCSI TUDÓSÍTÁSOK A KIVÁLÓ SCHWARZENBERG GRÓFNAK A TATAI, VESZPRÉMI ÉS PALOTAI ERŐDÖK ÉS MÁS HELYEK ELFOGLALÁSÁRÓL, A SZIGETI ERŐD ÖSSZEOMLÁSÁRÓL ÉS A TÖRÖKORSZÁGBAN NAPRÓL-NAPRA ERŐSÖDŐ HANYATLÁSRÓL (1599). Fordította és sajtó alá rendezte: Lévai Judit.
14. 1789 FRANCIAORSZÁGA A PANASZOK TÜKRÉBEN. Fordította és sajtó alá rendezte: Gyuricza Róbert.

1994

15. AZ 1594-ES BIRODALMI GYŰLÉS HATÁROZATAI A MAGYAR HÁBORÚT ILLETŐEN. Fordította és sajtó alá rendezte: Wölfinger Ildikó.
16. VOLGAI NÉMET DOKUMENTUMOK (1918—1941). Fordította és sajtó alá rendezte: Opauszki István.
17. AZ 1916. ÉVI ARAB FELKELÉS KIÁLTVÁNYA. Fordította és sajtó alá rendezte: Ferwagner P. Ákos, Lőkös István.
18. A BAYEUX-I FALISZÖNYEG. Sajtó alá rend., előszót írta: Varga Vanda Éva.

1995

19. A CONSTANTINUS-I ADOMÁNYLEVÉL (DONATIO CONSTANTINI — VIII. SZ.) Fordította, sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta: Piti Ferenc.
20. A HÉT SZIGET KÖZTÁRSASÁG ÉS KAPODISZTRIASZ. Fordította és sajtó alá rendezte: Szász Erzsébet.
21. A LENGYEL EMIGRÁNS KORMÁNY ÉS A SZOVJETUNIÓ KAPCSOLATFELVÉTELÉNEK DOKUMENTUMAI. 1941. Fordította és sajtó alá rendezte: Csösz László.
22. NÉMETORSZÁG KÉT MEGOSZTÁSI TERVE (MORGENTHAU-TERV, FRANKFURTI DOKUMENTUMOK). Fordította és sajtó alá rend.: Mayer János.
23. EDVARD BENEŠ: ZÜZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA—MAGYARORSZÁGOT. (A CSEH—SZLOVÁKOK ÁLDOZATÁNAK TÖRTÉNELMI BEMUTATÁSA). A szöveget kiadásra előkészítette: Gulyás László (az 5. sz. utánnomása).
24. AZ 1849-ES MAGYAR—VELENCEI SZERZŐDÉS. Fordította és sajtó alá rendezte: Krámlí Mihály.
25. AZ ANITTA-FELIRAT (I. E. 1600 KÖRÜL). Fordította és sajtó alá rendezte: Bolega Erika.

1996

26. A JERUZSÁLEMI SZENT JÁNOS LOVAGREND REGULÁJA. Fordította és sajtó alá rendezte: Homonnai Sarolta—Hunyadi Zsolt.
27. AZ AMERIKAI ALKOTMÁNYOZÁSI VITA: A FÖDERALISTÁK ÍRÁSAIBÓL (1787—1788). Fordította és sajtó alá rendezte: Berkes Tímea.
28. FORRÁSOK A NÉMETEK SZOVJETUNIÓBA TÖRTÉNŐ KITELEPÍTÉSÉRŐL KÖZÉP-KELET-EURÓPÁBÓL. (1945—1953). Fordította és sajtó alá rendezte: Köteles Péter.
29. TURGOT: LEVELEK A TOLERANCIÁRÓL. Fordította és sajtó alá rendezte: Balázs Péter.

1997

30. EURÓPAI NEMZETI KISEBBSÉGEK KONGRESSZUSAINAK HATÁROZATAI (1925—1937). Fordította és sajtó alá rendezte: Eiler Ferenc.
31. VIKINGEK AZ ANGOLSZÁSZ KRÓNIKÁBAN. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: Rimaszombati Károly.
32. GILDAS: BRITANNIA ROMLÁSÁRÓL. Sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: Novák Veronika.

1998

33. AZ 1904-ES SZERB—BOLGÁR SZERZŐDÉSEK. Fordította és sajtó alá rendezte: Horváth Krisztián.

Megrendelhetők (ára: 150.— Ft + postaköltség):
Pándi Lajos, JATE, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.